

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ, ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΔΙΑΣΤΑΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Σαμουρκασίδου Έλενα

Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια – Εντεταλμένη Διδασκαλίας, Πανεπιστημιακή Έδρα UNESCO
ConEect, ΔΠΘ

esamourk@arch.duth.gr

Περίληψη

Ο πολιτισμός αποτελεί τον κύριο παράγοντα που διαφοροποιεί έναν τόπο από έναν άλλο. Το διαθέσιμο πολιτιστικό απόθεμα, είτε με τη μορφή υλικού προϊόντος είτε ως άυλο κατάλοιπο, αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα και το στοιχείο αυτοπροσδιορισμού ενός τόπου. Είναι πολύτιμο για την ευημερία του, εφόσον μπορεί να διασφαλίσει μία βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, η οποία βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ανθρώπων και ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο το μέλλον των επερχόμενων γενεών. Δεδομένου ότι οι πολιτιστικές διαδρομές αποτελούν ένα από τα μέσα ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού, είναι βέβαιο ότι ενισχύουν την εξωστρέφεια ενός τόπου, συμβάλλοντας καταλυτικά στη βιώσιμη περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξή του.

Ως Φέρουσα Ικανότητα ορίζεται η μέγιστη δυνατότητα ενός τόπου να φιλοξενήσει ανθρώπινες δραστηριότητες και αντίστοιχο πληθυσμό, χωρίς να προκληθούν μη αναστρέψιμες φθορές στο φυσικό περιβάλλον, τις φυσικές διαδικασίες και την κοινωνικοοικονομική ισορροπία της περιοχής. Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού και ο πολιτιστικός εν προκειμένω, συνάδει με την έννοια της αειφορίας και της τουριστικής φέρουσας ικανότητας ενός τόπου, αξιοποιώντας την πολιτιστική κληρονομιά του και ενσωματώνοντάς την στο τουριστικό προϊόν.

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται η διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων και των σχέσεων μεταξύ των ως άνω εννοιών μέσα από την εστίαση σε ένα case study, με τη μορφή μιας πολιτιστικής κιβωτού του νομού Δράμας, η οποία περιλαμβάνει στοιχεία και εκφάνσεις τόσο της υλικής όσο και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Από αυτή την ανάλυση, αναδεικνύονται οι προοπτικές, οι περιορισμοί και οι προϋποθέσεις για την επίτευξη της αειφορίας και της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, υπό το πρίσμα της διατήρησης και ανάδειξης της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου.

Λέξεις κλειδιά: τουριστική φέρουσα ικανότητα, πολιτιστική κληρονομιά, εναλλακτικός τουρισμός, πολιτιστική κιβωτός, βιώσιμη ανάπτυξη

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν άρθρο διερευνάται η συνεισφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική ανάπτυξη μέσω της υιοθέτησης εναλλακτικών μορφών τουρισμού και δη του πολιτιστικού. Επιχειρείται μέσω ενός case study με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά δηλαδή του νομού Δράμας εξαιρουμένου του αστικού του κέντρου, το οποίο παρουσιάζει κάποια δομικά προβλήματα όπως πληθυσμιακή γήρανση και ερημοποίηση οικισμών και ταυτόχρονα βρίθει φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία δύναται να αποτελέσει ισχυρό αναπτυξιακό εργαλείο, σεβόμενο απόλυτα την φέρουσα ικανότητα της περιοχής. Μέσω λοιπόν μίας ολιστικής προσέγγισης της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς του Νομού Δράμας και της

δημιουργίας ενός άυλου πολιτιστικού πάρκου εν είδει πολιτιστικής κιβωτού, δημιουργείται ένα ενιαίο αφήγημα πολιτιστικής ταυτότητας για την περιοχή, το οποίο δομείται σε επιμέρους θεματικές διαδρομές και το οποίο στοχεύει στα ακόλουθα: α) στη βελτίωση της εικόνας και ενίσχυσης της ταυτότητας της περιοχής, β) στην προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, γ) στον εμπλουτισμό και αναβάθμιση της τουριστικής εμπειρίας και δ) στη διατήρηση του ενεργού πληθυσμού στον υπαίθρο χώρο με την ταυτόχρονη αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου. Η τόνωση του ιδιαίτερου χαρακτήρα του ντόπιου πληθυσμού και η διαφύλαξη των μοναδικών παραδοσιακών στοιχείων που τον περιβάλλουν, στοχεύει στην ισχυροποίηση των δεσμών με την περιοχή και της κοινωνικής ταυτότητας εν γένει.

II. Θεωρητικό Πλαίσιο

1. Πλαίσιο Προστασίας Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ο πολιτισμός αποτελεί τον κύριο παράγοντα που διαφοροποιεί έναν τόπο από έναν άλλο. Το διαθέσιμο πολιτιστικό απόθεμα, είτε με τη μορφή υλικού προϊόντος είτε ως άυλο κατάλοιπο, αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα και το στοιχείο αυτοπροσδιορισμού ενός τόπου. Είναι πολύτιμο για την ευημερία του, εφόσον μπορεί να διασφαλίσει μία βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, η οποία βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ανθρώπων και ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο το μέλλον των επερχόμενων γενεών. Δεδομένου ότι οι πολιτιστικές διαδρομές αποτελούν ένα από τα μέσα ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού, είναι βέβαιο ότι ενισχύουν την εξωστρέφεια ενός τόπου, συμβάλλοντας καταλυτικά στη βιώσιμη περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του (Σαμουρκασίδου και Νάστου, 2022).

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί μια έκφραση των τρόπων ζωής που αναπτύσσονται από μια κοινότητα και μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά, συμπεριλαμβανομένων εθίμων, πρακτικών, τόπων, αντικειμένων, καλλιτεχνικών εκφράσεων καθώς και αξιών. Η Πολιτιστική Κληρονομιά εκφράζεται συχνά ως άυλη ή ως ενσώματη πολιτιστική κληρονομιά (ICOMOS, 2002).

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι η ζώσα παράδοση ενώ οι φορείς των στοιχείων της είναι οι ίδιοι οι άνθρωποι. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά έχει τις δικές ανάγκες καταγραφής, τεκμηρίωσης, διαφύλαξης και προστασίας όπως η υλική. Οι κίνδυνοι για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά προέρχονται κυρίως από τα ρήγματα που μπορεί να δημιουργηθούν στην αλυσίδα της μετάδοσης της γνώσης από γενιά σε γενιά. Τέτοια ρήγματα μπορεί να είναι για παράδειγμα η εγκατάλειψη των παραδοσιακών τεχνικών και αντιλήψεων σε ένα περιβάλλον ειρηνικής προόδου προς χάριν καινοτομιών (Κορκά, 2019, Castels, 2010).

Ο Εκπαιδευτικός Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών – United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) επιδιώκει να ενθαρρύνει τον εντοπισμό, την προστασία και τη διατήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς σε όλο τον κόσμο που θεωρείται εξαιρετικής αξίας για την ανθρωπότητα.

Η διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ενός τόπου καθώς και η σημασία διατήρησης της ιστορικής μνήμης, του χαρακτήρα και της ιδιαίτερης ταυτότητάς του αποτελεί βασική συνιστώσα της βιώσιμης και αειφορικής ανάπτυξης. Για τον λόγο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η ανάδειξη του ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος της περιοχής παρέμβασης.

Οι βασικές Διεθνείς Χάρτες / Συμβάσεις που προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά είναι οι εξής:

- ⇒ Χάρτης της Βενετίας [1964] «για την Αποκατάσταση και Συντήρηση Μνημείων και Μνημειακών Συνόλων» [ICOMOS]
- ⇒ Σύμβαση του Παρισιού [1972] «για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς» [UNESCO]
- ⇒ Διακήρυξη του Άμστερνταμ [1975] [Συμβούλιο για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά]
- ⇒ Χάρτης της Burra [1979] για την Προστασία Θέσεων Πολιτισμικής Σημασίας [ICOMOS]
- ⇒ Σύμβαση της Γρανάδας [1985] «Για την Προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης» [Συμβούλιο της Ευρώπης]
- ⇒ Σύμβαση της Φλωρεντίας [2000] «Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου» [Συμβούλιο της Ευρώπης]
- ⇒ Χάρτα του NIZHNY TAGIL [2003] «Για τη βιομηχανική κληρονομιά» [TICCIH]
- ⇒ Σύμβαση του Παρισιού [2003] «για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» [UNESCO].

2. Ο πολιτιστικός τουρισμός και η συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη

Τόσο στον διεθνή όσο και στον ελληνικό χώρο, συνεχώς αυξάνεται η αποδοχή της σημασίας του πολιτισμού και των πολιτιστικών δραστηριοτήτων ως παράγοντες της κοινωνικής συνοχής, της συλλογικής μνήμης και ταυτότητας, της επικοινωνίας μεταξύ των λαών, της διαφύλαξης των ιδιαιτεροτήτων και της διαφορετικότητας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης καθώς και της δημιουργικότητας και της προόδου. Επιπλέον, την τελευταία δεκαετία, διαπιστώνεται διεθνώς, η αύξηση του κοινού των πολιτιστικών εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων, η ανάπτυξη νέων μορφών πολιτιστικής δημιουργίας και επικοινωνίας με τη χρήση των τεχνολογιών, καθώς και η διαθεσιμότητα περισσότερου ελεύθερου χρόνου και χρημάτων, εκ μέρους του κοινού, για την αξιοποίηση πολιτιστικών ευκαιριών. Ως εκ τούτου, παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση του αριθμού των τουριστών στους προορισμούς με πολιτιστικό ενδιαφέρον.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μία ειδική μορφή τουρισμού που όχι απλώς συμβάλει σημαντικά στην τοπική ανάπτυξη μιας περιοχής αλλά βοηθά επίσης σε μεγάλο βαθμό και στη διατήρηση της ταυτότητας ενός τόπου και στην πρόοδο και εξέλιξη του πολιτισμού του.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μία οικονομική δραστηριότητα με βασικές συνιστώσες τη βιωσιμότητα και την αειφορία και αξιοποιεί το πολιτιστικό απόθεμα μιας περιοχής, είτε πρόκειται για υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος, για άυλα στοιχεία, για φυσικά χαρακτηριστικά, αλλά και για δραστηριότητες που διεξάγονται στον συγκεκριμένο τόπο (Καραβασίλη και Μικελάκης, 2011).

Οι πολιτιστικές διαδρομές, οι οποίες θα αναλυθούν εκτενώς στην επόμενη παράγραφο, αποτελούν ένα από τα βασικότερα μέσα/εργαλεία για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού ενός τόπου.

3. Πολιτιστικές Διαδρομές για την ανάδειξη του πολιτιστικού τοπίου

Ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία προώθησης του πολιτιστικού τουρισμού αποτελούν οι πολιτιστικές διαδρομές. Πρόκειται για συγκεκριμένες περιηγήσεις με στόχο την επίσκεψη μνημείων φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, δομημένες γύρω από έναν κεντρικό άξονα (τύπος μνημείων, χρονική περίοδος, γεωγραφική κατανομή) που συνδέει τα σημεία ενδιαφέροντος (Κόνσολα, 2012).

Συνιστούν εργαλεία για να τονωθεί ο πολιτιστικός τουρισμός και να σχεδιαστεί μία νέα αναπτυξιακή στρατηγική για μία περιοχή που βελτιώνει την εικόνα της και υποστηρίζει την τοπική οικονομία με μακροχρόνια προοπτική μέσω της πολιτιστικής ανάδειξης στο πλαίσιο της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης. Ως τουριστικό προϊόν στοχεύουν στην ενίσχυση της τουριστικής ταυτότητας, την προσέλκυση επισκεπτών, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τη δημιουργία ευκαιριών για τις επιχειρήσεις με ποιοτικά χαρακτηριστικά, αλλά και την προσέλκυση νέων επενδύσεων που σέβονται την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και την αρχιτεκτονική ταυτότητα του τόπου (Μητούλα και Καλδής, 2018). Στην παρούσα συγκυρία αποτελούν στρατηγική στόχευση που επαναπροσδιορίζει και ενισχύει την εικόνα μίας περιοχής, αντιμετωπίζοντας την τουριστική εποχικότητα με την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, ενώ διασφαλίζουν πόρους για τη συντήρηση και την ανάδειξη των μνημείων. Ενισχύουν την εξωστρέφεια ενός τόπου, συμβάλλοντας καταλυτικά στην περαιτέρω πολιτιστική ανάπτυξή του (Αντζουλάτου-Ρετσιλά, 2020). Στην προσπάθεια αυτή κρίνεται απαραίτητη η συμβολή των τοπικών αρχών και των κατοίκων, ώστε να υπάρξει οργανωμένος πολιτιστικός σχεδιασμός και να αναπτυχθούν δράσεις που θα προβάλλουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τη διαφορετικότητα της περιοχής.

Οι πολιτιστικές διαδρομές είναι δυνατό να αναδειχθούν με τη διοργάνωση φεστιβάλ πολιτισμού με θεματικές ενότητες από την τοπική κουλτούρα με την προβολή τους από τα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης και από προγράμματα των Υπουργείων Τουρισμού και Πολιτισμού, με στόχο να λειτουργήσουν ως μοχλός βιώσιμης ανάπτυξης.

Ως εκ τούτου, μία πολιτιστική διαδρομή (Μητούλα και Καλδής, 2018):

- ⇒ Διαθέτει ένα κεντρικό θέμα /συνεκτικό στοιχείο
- ⇒ Καλύπτει μια προσδιορισμένη χωρικά περιοχή
- ⇒ Αποκτά «τουριστική ταυτότητα» με μια επωνυμία – Brand.

Στόχοι μιας Διαδρομής είναι:

- ⇒ Να προσελκύσει επισκέπτες στην συγκεκριμένη περιοχή.
- ⇒ Να δημιουργήσει ευκαιρίες στις επιχειρήσεις και τους παραγωγούς προϊόντων και υπηρεσιών, που δραστηριοποιούνται στην συγκεκριμένη περιοχή, ώστε να αυξήσουν τα έσοδά τους.
- ⇒ Να προσελκύσει νέες επενδύσεις.
- ⇒ Να επιμηκύνει την τουριστική περίοδο.
- ⇒ Ει δυνατόν να εξασφαλίσει πόρους για τη συντήρηση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

Οι προϋποθέσεις για την επιτυχία μιας πολιτιστικής διαδρομής είναι οι ακόλουθες:

- i. Αξιοθέατα και συναφείς υποδομές: μνημεία, μουσεία, χώροι περιήγησης και υποδομές υποστήριξης αυτών, προσπελάσιμες και συντηρημένες.
- ii. Υποδομές σύνδεσης επί μέρους σημείων & περιήγησης: οδικό δίκτυο, μονοπάτια πεζοπορίας, ποδηλατόδρομοι, συγκοινωνίες, πεζόδρομοι, διαδρομές μέσα στους οικισμούς, προσπελάσιμες και συντηρημένες.
- iii. Επιχειρήσεις που προσφέρουν ποιοτικές υπηρεσίες, εμπλουτίζονται με καινοτόμες υπηρεσίες, και συμμετέχουν σε δίκτυο για την διαχείριση της διαδρομής.

4. Τουριστική Φέρουσα Ικανότητα

Η σχέση μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος αποτελεί σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης. Καταρχάς, το περιβάλλον αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τουριστικούς πόρους και τη βάση μιας σειράς μορφών τουρισμού όπως π.χ. του οικοτουρισμού, του αγροτουρισμού, του πολιτιστικού, του θρησκευτικού, κ.ά., ενώ η ποιότητά του είναι καθοριστική για την ανάπτυξη τουριστικών προϊόντων. Συνεπώς, η

τουριστική προσφορά και ζήτηση σχετίζεται άμεσα με αυτό. Από την άλλη, ο τουρισμός και η μεγάλη συγκέντρωση ανθρώπων σε συγκεκριμένους τόπους ασκούν πιέσεις στο περιβάλλον και στην ικανότητα του να παράσχει πόρους ή να απορροφά τις τουριστικές εκροές. Οι πιέσεις αυτές σε συνδυασμό με την αστικοποίηση των τουριστικών προορισμών και τις μεγάλες τεχνικές υποδομές και παρεμβάσεις θέτουν συχνά κινδύνους και είναι πιθανό να προκαλέσουν σημαντικές και συχνά μη αναστρέψιμες βλάβες, με αποτέλεσμα την αλλοίωση και παρακμή του προορισμού.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, έχει γίνει πλέον αποδεκτό ότι θα πρέπει να υπάρχει περιβαλλοντική προστασία και ισόρροπη ανάπτυξη, ώστε ένα προορισμός να διατηρεί διαχρονικά τους πόρους και τη φυσιογνωμία του, στο πλαίσιο της αειφορίας και της βιωσιμότητας, ικανοποιώντας τις ανάγκες των τωρινών τουριστών, ενώ παράλληλα να διαφυλάσσει και να προστατεύει τις ευκαιρίες για το μέλλον. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να διαχειρίζεται τους πόρους με τρόπο αποδοτικό, ώστε αφενός να μην εξαντλούνται και αφετέρου να είναι διαθέσιμοι για τη συνεχή και εύρυθμη οικονομική λειτουργία του προορισμού και τέλος, οφείλει να ενισχύει και την τρίτη διάσταση της βιωσιμότητας, που είναι η συμμετοχή και ενσωμάτωση της κοινωνίας στα οφέλη της τουριστικής ανάπτυξης και η επίτευξη κοινωνικής συνοχής (Δεκλήρης, 1995).

Εργαλείο παρακολούθησης όλων των παραπάνω θεωρείται η Φέρουσα Ικανότητα μίας περιοχής και δη η τουριστική φέρουσα ικανότητά της. Η Φέρουσα Ικανότητα (ΦΙ) έχει αναγνωριστεί ως θεμελιώδες και αναγκαίο δομικό συστατικό της σύγχρονης προσέγγισης του χωρικού σχεδιασμού, καθώς αποτελεί κριτήριο αξιολόγησης της βιωσιμότητας των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο ενός χωρικού συστήματος. Σύμφωνα με την επιστημονική βιβλιογραφία και τις διεθνείς κατευθύνσεις, ως Φέρουσα Ικανότητα ορίζεται η μέγιστη δυνατότητα ενός τόπου να φιλοξενήσει ανθρώπινες δραστηριότητες και αντίστοιχο πληθυσμό, χωρίς να προκληθούν μη αναστρέψιμες φθορές στο φυσικό περιβάλλον, τις φυσικές διαδικασίες και την κοινωνικοοικονομική ισορροπία της περιοχής (Βλαντού, 2016, Βουλέλλη, 2023).

Η κατανόηση των «βιώσιμων ορίων» είναι βασικής σημασίας για τη σωστή εκτίμηση της ΦΙ. Τα όρια αυτά καθορίζονται με βάση τεκμηριωμένα επιστημονικά δεδομένα και συνδέονται με τη δυνατότητα ενός συστήματος να υποστηρίξει τις πιέσεις που ασκούνται πάνω του, είτε αυτές είναι περιβαλλοντικές, οικονομικές ή κοινωνικές. Συνεπώς, η εκτίμηση των ορίων αυτών δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι αυθαίρετη, αλλά τεκμηριωμένη, αναλυτική και σύμφωνη με τις διεθνείς οδηγίες, τις επιστημονικές μεθοδολογίες και τις ισχύουσες νομοθεσίες (Βλαντού, 2016, Βουλέλλη, 2023).

Σύμφωνα με τη γνωστή απόφαση 196/2021 του ΣτΕ, αναφέρεται ενδεικτικά ότι σε ευαίσθητα οικοσυστήματα αλλά και γενικά σε περιοχές με ιδιαίτερα τοπικά, ιστορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, ο σχεδιασμός πρέπει να είναι συμβατός απολύτως με τη φέρουσα ικανότητα του οικοσυστήματος, κάτι που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εθνικής πολιτικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επομένως, αναγνωρίζεται ότι η υποβάθμιση και η υπέρβαση των ορίων της ΦΙ έχει συνέπειες που δεν περιορίζονται μόνο στο φυσικό περιβάλλον, αλλά επεκτείνονται στα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής, απειλώντας τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και την ποιότητα ζωής του τοπικού πληθυσμού.

III. Μελέτη περίπτωσης: Πολιτιστική Κιβωτός Νομού Δράμας

1. Περιγραφή πολιτιστικής κιβωτού

Η ιστορία της περιοχής που επηρέασε το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον αποτελεί ένα ισχυρό πλεονέκτημα των ημιορεινών/ορεινών περιοχών της Δράμας που δεν έχει αξιοποιηθεί

επαρκώς. Προϊστορικά και ιστορικά μνημεία, Βυζαντινά και μετα-Βυζαντινά κατάλοιπα αλλά και νεότερα βιομηχανικά ή άλλα μνημεία του προβιομηχανικού πολιτισμού (μύλοι, καπνομάγαζα) αλλά και έθιμα παραδοσιακά, αποτελούν πιθανά τουριστικά θέλγητρα.

Ειδικά στα χωριά Μοναστηράκι, Πύργοι, Βόλακας, Πετρούσα και Καλή Βρύση εντοπίζονται έθιμα που μιλούν για το πέρασμα από την παγανιστική-ειδωλολατρική λατρεία στην χριστιανική. Αυτή η κουλτούρα διατηρείται και προωθείται ανεπίσημα και ανοργάνωτα από συλλόγους και άτυπες ομάδες που αναβιώνουν αρχαία έθιμα, συνταγές, φορεσιές, μουσικά όργανα, χορούς και τραγούδια.

Επιπλέον, συγκριτικό πλεονέκτημα αποτελεί η αρχιτεκτονική κληρονομιά των ορεινών οικισμών του νομού που εμφανίζει στοιχεία τοπικής μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Τα στοιχεία ταυτότητας των κτισμάτων, με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα και την ιστορία που τα συνοδεύει αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της συλλογικής μνήμης του τοπικού πληθυσμού και θα πρέπει να διασωθεί και να προβληθεί.

Η αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε προσπάθειας για αξιοποίηση του υλικού και άυλου πολιτισμού για τουριστική ανάπτυξη προσκρούει αρχικά στη δημογραφική αποψίλωση του ορεινού όγκου και κατά δεύτερον στην απουσία μιας οργανωτικής δομής αλλά και υποδομών ειδικά επικοινωνιακών συστημάτων και IT τεχνολογιών, που θα υποστηρίξουν το όλο εγχείρημα.

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά - Έθιμα & Παραδόσεις

Ένας πολύ σημαντικός τομέας της πολιτισμικής μας κληρονομιάς είναι τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις του λαού μας. Οι λέξεις αυτές συνδέονται στενά μεταξύ τους και συμπληρώνουν η μια την άλλη. Τα ήθη είναι οι αντιλήψεις, «οι άγραφοι νόμοι» κάθε κοινωνίας, ενώ τα έθιμα είναι οι πράξεις με τις οποίες εκφράζονται οι αντιλήψεις αυτές. Όταν τα έθιμα επαναλαμβάνονται σταθερά από γενιά σε γενιά, δημιουργούνται οι παραδόσεις.

Τα δρώμενα με βάση το λίκνο της γένεσής τους, τα διακρίνουμε σε γηγενή και σε δρώμενα που μεταφέρανε οι πρόσφυγες από τις περιοχές της Ανατολικής Θράκης, της Καππαδοκίας, του Πόντου και της Μικράς Ασίας με τον ξεριζωμό τους.

Στα γηγενή δρώμενα ανήκουν η «Τσέτα» του Μοναστηρακίου, οι «Μπαμπούγεροι της Καλής Βρύσης, οι «Χαράπες» του Βόλακα, η «Γιορτή της Μπάμπως» της Πετρούσας, ο «Αρκουδιάρης» των Πύργων, οι Αράπηδες» του Παγονερίου κ.ά. Στα προσφυγικά δρώμενα ανήκουν οι «Μωμόγεροι» του Περιθωρίου, ο «Καλόγερος» της Μαυρολεύκης, τα «Αναστενάρια» της Μαυρολεύκης κ.ά.

Τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις του ελληνικού λαού προέρχονται κυρίως από την αρχαιότητα και το Βυζάντιο και συνδέονται συχνά με τη χριστιανική θρησκεία, ενώ έχουν δεχτεί και επιδράσεις από τους διάφορους κατακτητές και από τους γειτονικούς λαούς.

Τα περισσότερα έθιμα της ευρύτερης περιοχής της Δράμας, αφορούν χρονικά κυρίως το διάστημα του Δωδεκαήμερου των Χριστουγέννων, με διακτινώσεις προς άλλες περιφερειακές εορτές έως την Αποκριά ή το πολύ μετά το Πάσχα.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται ενδεικτικά κάποια από τα έθιμα και τις παραδόσεις της περιοχής, τα οποία μάλιστα είναι και εγγεγραμμένα στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και έχουν αξιοσημείωτη αναγνωρισιμότητα και συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής και στη δόμηση της πολιτιστικής της ταυτότητας.

- ⇒ Αράπηδες Μοναστηρακίου Δράμας | 2022
- ⇒ Ιπποδρομίες Δοξάτου Δράμας | 2023
- ⇒ Η Καλογεροδευτέρα στο Καλαμπάκι Δράμας | 2023
- ⇒ Κουρμπάνι Αγίου Αθανασίου στο Καλαμπάκι Δράμας | 2023
- ⇒ Μπαμπούγερα στη Καλή Βρύση Δράμας | 2023

⇒ Τα Κάλαντα του Κρυόνερου Ανατολικής Θράκης στο Καλαμπάκι Δράμας | 2023

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά - Γαστρονομία

Προϊόντα και άνθρωποι, μύθοι και ιστορία, παράδοση και λογοτεχνία, τόποι και τοπία, έθιμα και παραδόσεις, δρώμενα και τελετουργίες όλα βρίσκουν την έκφρασή τους στην τοπική κουζίνα και γαστρονομία μιας περιοχής.

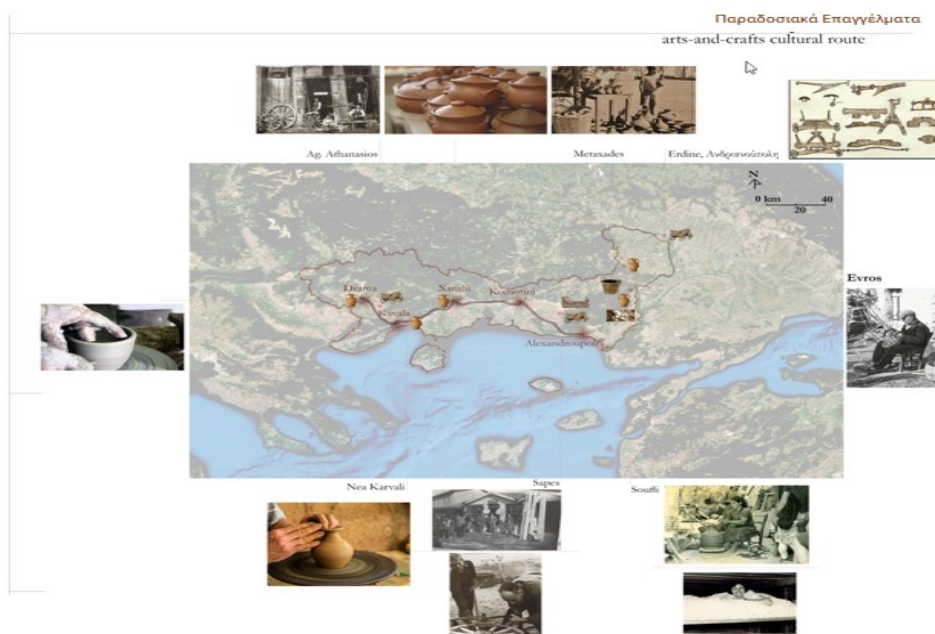
Ένα λοιπόν από τα αυθεντικά πολιτιστικά στοιχεία ενός τόπου είναι η γαστρονομία. Οι ιδιαιτερότητες της γεύσης από την κουζίνα μίας περιοχής είναι πολλές φορές συνδεδεμένες με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας της, ενώ «αποκαλύπτουν» στοιχεία της πολιτιστικής και οικονομικής ιστορίας της.

Η περιοχή της Μακεδονίας δέχτηκε πλήθος προσφύγων με εντελώς διαφορετικές συνήθειες, ήθη, έθιμα και πολιτισμό. Η Μακεδονία υπήρξε ο τόπος μιας αρμονικής συνένωσης της βυζαντινής κουζίνας με την ανατολίτικη ευρηματικότητα, το άρωμα και τη φαντασία με την ντόπια γαστρονομική παράδοση των Μακεδόνων δημιουργώντας ένα μπουκέτο γεύσεων και αρωμάτων.

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά - Παραδοσιακά Επαγγέλματα

Στην περιοχή της Δράμας, όπως άλλωστε και στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, έχουν καταγραφεί κάποια παραδοσιακά επαγγέλματα, τα οποία με την πάροδο των χρόνων εξαλείφτηκαν λόγω αφενός της τεχνολογικής εξέλιξης και αφετέρου της αλλαγής του τρόπου διαβίωσης. Αρκετά από αυτά αντικαταστάθηκαν από άλλα που σχετίζονται με την εκβιομηχάνιση της παραγωγής ενώ κάποια άλλα εξαφανίστηκαν τελείως.

Εικόνα 1: Παραδοσιακά Επαγγέλματα ΠΑΜΘ (Πολιτιστική Κιβωτός UNESCO Con-E-Ect)

Πηγή: Αρχείο Πανεπιστημιακής Έδρας UNESCO Con-E-Ect

Τα εν λόγω επαγγέλματα, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής ιστορίας και συλλογικής μνήμης της περιοχής και συνεπώς βασική συνιστώσα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Δράμας. Στον χάρτη που ακολουθεί αποτυπώνονται κάποια από αυτά για το σύνολο της Περιφέρειας.

Στην περιοχή της Δράμας, τα εν λόγω επαγγέλματα είναι τα εξής:

- ⇒ Καροποιός
- ⇒ Αγωγιάτης
- ⇒ Ζευγιάς
- ⇒ Καπνοπαραγωγός
- ⇒ Πεταλωτής
- ⇒ Τενεκετζής
- ⇒ Υφάντρα
- ⇒ Σαμαράς
- ⇒ Θεριστής.

Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική

Η περιοχή του νομού Δράμας διαθέτει πλούσιο παραδοσιακό κτιριακό απόθεμα που περιλαμβάνει αρχοντικά της περιοχής με εντυπωσιακές οροφωγραφίες, καπνόσπιτα με απλούς όγκους και κτίσματα λαϊκής μακεδονικής αρχιτεκτονικής που συνθέτουν την ιστορία της περιοχής στο πέρασμα του χρόνου.

Εικόνες: Νεοκλασικά κτίρια του Δοξάτου Δράμας

Πηγή: <https://www.ewoman.gr/197/afieroma-sta-neoklasika-ktiria-toy-doxatoy-dramas>

Η ανέγερση των κτιρίων τοποθετείται μετά τα μέσα του 19ου αιώνα έως και τη δεκαετία του 1930 και τα κτίσματα λειτουργούν ως «καθρέπτες» της εποχής τους. Στέκουν νοσταλγικοί απόηχοι και αδιάψευστοι μάρτυρες της προόδου και της ακμής του τόπου, που οφείλεται στην καλλιέργεια του μπασιμά, μιας εξαιρετικής ποικιλίας ανατολικών καπνών, περιζήτητης σε όλον τον κόσμο.

Οι βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες της Δράμας αποτελούν ζωντανά μνημεία της πνευματικής και ιστορικής κληρονομιάς του τόπου.

Πιο αναλυτικά, στον νομό Δράμας εντοπίστηκαν 33 εκκλησίες. Οι επιγραφές τους μας πληροφορούν ότι κτίστηκαν από το 1815 μέχρι το 1890. Τοπογραφικά κατανέμονται στον άμεσο περίγυρο της πόλης της Δράμας, στα χωριά των υπωρειών του Μενοικίου όρους και της λεκάνης του Αγγίτη και βόρεια του Φαλακρού όρους στην επαρχία Νευροκοπίου. Ανατολικά της Δράμας και των περιοχών που προαναφέρθηκαν, δεν απαντάται ούτε ένας μεταβυζαντινός ναός, γεγονός που δείχνει ότι οι περιοχές αυτές είχαν καθαρό μουσουλμανικό πληθυσμό. Οι θρησκευτικές ανάγκες του χριστιανικού πληθυσμού μετά την ανταλλαγή εξυπηρετήθηκαν αρχικά με τη μετατροπή των τζαμιών σε εκκλησίες.

Εικόνα 2: Μεταβυζαντινός ναός Αγίου Δημητρίου, Κάτω Νευροκόπι

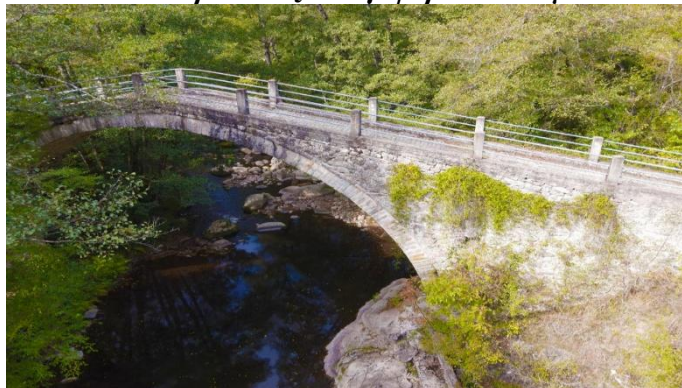
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο

Τυπολογικά οι εκκλησίες μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη ανήκουν οι μονόχωρες δρομικές ξυλόστεγες βασιλικές, στη δεύτερη οι τρίκλιτες ξυλόστεγες βασιλικές με διάφορες παραλλαγές και στην τρίτη κατηγορία οι σταυροειδείς εγγεγραμμένες με τρούλλο. Στην περιοχή της Δράμας επικρατεί ο τύπος της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής, όπως σε ολόκληρο τον χώρο της Μακεδονίας κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας.

Η μορφολογική και κατασκευαστική τους λιτότητα είναι έντονα εμφανής και οφείλεται στην έλλειψη οικονομικών πόρων, όπως σε όλη την έκταση του μακεδονικού χώρου. Ως προς τα κωδωνοστάσια, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, όλα έχουν κτιστεί στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Ανεξάρτητα ή ενσωματωμένα στο ογκομετρικό περίγραμμα της εκκλησίας αποτελούν πράγματι έργα τέχνης. Πυργοειδή, δομημένα με λαξευμένη ντόπια πέτρα, με εκλεπτυσμένη απόληξη δίνουν μια αίσθηση μεγαλοπρέπειας και επιβλητικότητας, Τέλος, ως προς τον εσωτερικό διάκοσμο, τα στοιχεία είναι ανεπαρκή, διότι στα περισσότερα μνημεία έγιναν αλλοιώσεις.

Επιπλέον, στην περιοχή εντοπίζονται διάσπαρτα αρκετά πέτρινα τοξωτά γεφύρια που κατά μήκος της οροσειράς της Ροδόπης. Μπορεί να είναι μικρά σε μέγεθος και στην πλειοψηφία τους άγνωστα, ωστόσο να αποτελούν αξιόλογα δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής, μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου και είναι σημαντικά ιστορικά τεκμήρια.

Εικόνα 3: Πέτρινο τοξωτό γεφύρι Διπόταμων

Πηγή: Paths of Greece

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά - Παραδοσιακές τεχνικές κατασκευής

Στον ευρύτερο χώρο της Βαλκανικής, την περίοδο της Τουρκοκρατίας τα απλά σπίτια έχτιζαν συνήθως οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες με την συνδρομή των γειτόνων τους, και κάποιων γηγενών μαστόρων με περιορισμένες μάλλον ικανότητες. Ωστόσο, τις πιο ιδιαίτερες και απαιτητικές κατασκευές αναλάμβαναν εξειδικευμένοι τεχνίτες, οι γνωστοί μάστορες.

Οι μάστορες της πέτρας που υπηρετούσαν τη λαϊκή αρχιτεκτονική, ήταν άνθρωποι απλοϊκοί, χωρίς επιστημονικές γνώσεις, οι οποίοι όμως είχαν την ευφυΐα και κατόρθωναν να επιλύουν δύσκολα στατικά προβλήματα, για τα οποία σήμερα θα χρειαζόταν ειδική επιστημονική μελέτη.

Οι πρωτομάστορες, όπως ονομάζονταν οι λαϊκοί εκείνοι αρχιτέκτονες, εκτός από τις πρακτικές ανάγκες που εξυπηρετούσαν με το χτίσιμο διαφόρων οικοδομημάτων, εξυπηρετούσαν και την αισθητική. Είχαν έμφυτη την αρμονία και το μέτρο, όπως κάθε καλλιτέχνης. Σέβονταν και υπολόγιζαν πάντα τη φύση. Χρησιμοποιούσαν ως μέτρο την ανθρώπινη κλίμακα. Στην περίπτωση μάλιστα των γεφυριών, συμπλήρωναν την ομορφιά του τοπίου με το δικό τους δημιούργημα. Γι' αυτό, παρατηρούμε να μην είναι κανένα γεφύρι όμοιο με άλλο. Ακόμη και τα πιο μικρά έχουν καθένα τις ιδιαιτερότητες τους που τα καθιστούν μοναδικά και ενταγμένα με σεβασμό το καθένα στο ευρύτερο περιβάλλον του.

Η καταγωγή αυτών των φημισμένων μαστόρων της πέτρας ήταν από συγκεκριμένες περιοχές κυρίως της ηπειρωτικής και λιγότερο της νησιωτικής Ελλάδας.

Εικόνα 5: Κατασκευή πέτρινου τοξωτού γεφυριού

Πηγή: <https://pyrsogianni.gr/ta-mpouloukia>

2. Δυνατότητες και Προοπτικές

Η ερμηνεία και η βαθιά κατανόηση του πνεύματος ενός τόπου επιτυγχάνεται με έρευνα και επίσκεψη στην περιοχή μελέτης, ώστε να απορροφηθούν τα συναισθήματα και η εμπειρία συνολικά της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το βασικό εργαλείο της παρατήρησης, με τη βοήθεια της συλλογής και αξιολόγησης των πρωτογενών και δευτερογενών δεδομένων, δομεί τη μελέτη των αρχών και των αξιών των επιμέρους κομματιών της κληρονομιάς, καθώς και όλων των συναφών πτυχών των τοπικών κοινωνιών και των παραδόσεων τους. Συγκεντρώνονται και αποδελτιώνονται τα εμφανή ίχνη από τα κομμάτια της κληρονομιάς ενός τόπου και αυτό καταλήγει στην εννοιολογική επέκταση των συνιστωσών που συνθέτουν την πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής. Οι εν λόγω συνιστώσες είναι είτε κρυφές είτε δυσνόητες, όπως άυλες γνώσεις συγκεκριμένης χειροτεχνίας, είτε εμφανείς και προσιτές στον καθένα, όπως η αρχιτεκτονική κληρονομιά ενός τόπου.

Επίσης, η συλλογή δεδομένων με τον συνδυασμό της εμπειρίας της περιοχής οδηγούν στην κριτική σκέψη του τρόπου διέλευσης και αντοχής των αξιών και της κληρονομιάς στον χρόνο.

Επιπλέον, υπάρχουν πολύ χρήσιμα δευτερογενή στοιχεία τα οποία μελετώνται για την καλύτερη ερμηνεία της παραδοσιακής καρδιάς του τόπου. Περιλαμβάνουν δημόσιο υλικό, όπως βιβλία, άρθρα και εργασίες, καθώς και διαδικτυακές πληροφορίες που παρέχουν μέσα για την προώθηση σημαντικών πληροφοριών και αναλύσεων σχετικά με τις πτυχές του πολιτισμού του νομού Δράμας.

Η συλλογή και ευαισθητοποίηση των πληροφοριών ακολουθείται από την ανάλυση και την ερμηνεία της σημασίας και των νοητικών αξόνων τους, ώστε να ενισχυθεί η αξιολόγηση της κληρονομιάς του τόπου για την υπόδειξη μονοπατιών πολιτισμού (Πολιτιστικές Διαδρομές).

Η αποκάλυψη των αξιών, των αρχών, της νοοτροπίας και του τρόπου δομής των τοπικών κοινωνιών αποκαλύπτει τη μοναδικότητα της περιοχής που έχει έναν πυρήνα φωτισμένου πνεύματος, που αξίζει να διαχειρίζεται με σεβασμό και με θεμελιώδη θαυμασμό στις μεταδιδόμενες παραδόσεις.

Είναι αυτονόητο ότι η υλική και άυλη κληρονομιά είναι ο υπεύθυνος παράγοντας δημιουργίας της ταυτότητας της περιοχής της Δράμας. Άρα, ο δρόμος της ανακάλυψης των πολύτιμων κομματιών της κληρονομιάς είναι κατά κάποιον τρόπο ποιητικά «ιερός» και η αντοχή των αξιών θα πρέπει να αξιολογείται από την προστασία, την επίγνωση, την ερμηνεία, την αλληλεπίδραση, τον σεβασμό και τη μετάδοση. Έτσι, η πρόταση των διαδρομών πολιτισμού τείνει να αποκαλύψει τη μοναδικότητα των του πολιτισμού της περιοχής μελέτης, μέσα από συγκεκριμένα θέματα κληρονομιάς και προσφέροντας την ευκαιρία της καλύτερης κατανόησης της ταυτότητας της Δράμας.

PEST analysis

Το μακροπεριβάλλον είναι καθοριστικός παράγοντας για το υπόβαθρο της υλικής και άυλης κληρονομιάς και η μελέτη του αποτελεί ζωτικό μέσο για την καλύτερη κατανόηση και ερμηνεία των τρεχουσών συνθηκών και των δυνατοτήτων. Η ανάλυση των Πολιτικών, Οικονομικών, Κοινωνικών και Τεχνολογικών παραγόντων του τόπου μελέτης διαμορφώνει την απαραίτητη συνάφεια της κληρονομιάς έτσι ώστε να εκτιμηθεί ως μέρος της ολότητας των χαρακτηριστικών της περιοχής.

Πολιτικοί παράγοντες

Το πολιτικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από αστάθεια, σε ένα μεταβαλλόμενο και ιδιαίτερο σκηνικό από γεωπολιτικής άποψης. Οι πολεμικές συρράξεις στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Βορειοανατολικής Ευρώπης, σε συνδυασμό με το πλαίσιο της μετα-πανδημικής περιόδου δημιουργούν ένα ευαίσθητο πολιτικό μακροπεριβάλλον. Ωστόσο, στο εσωτερικό της χώρας παρατηρείται μία πολιτική σταθερότητα.

Αν και η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά έχει αναμφίβολα αξιολογηθεί ως μοναδική και χρήζει κατάλληλης διαχείρισης, δεν υπάρχει η απαραίτητη ιεράρχηση στις συγκεκριμένες ανάγκες της φύσης και του πολιτισμού της Δράμας αλλά και εν γένει της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Οι τοπικές κοινωνίες και οι δυσκολίες τους πρέπει να ληφθούν υπόψη, γιατί αποτελούν τους θεατές, τους δρώντες και τους αποδέκτες ταυτόχρονα των κομματιών της κληρονομιάς του τόπου. Είναι χαρακτηριστικό ότι υπάρχουν κατά καιρούς ανικανοποίητες τοπικές κοινωνίες, όπως διάφορες συντεχνίες ή διάφορες παραγωγικές ομάδες που σχετίζονται με τον πρωτογενή τομέα.

Οικονομικοί παράγοντες

Η οικονομία είναι ένας τομέας που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και κυρίως ανασφάλεια, λόγω της πρόσφατης οικονομικής και ενεργειακής κρίσης, της πανδημίας και των πολεμικών συγκρούσεων στην ευρύτερη περιοχή που επηρέασε τον τρόπο ζωής και τη νοοτροπία των ανθρώπων τα τελευταία χρόνια. Ειδικά η περιοχή μελέτης αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, λόγω των υψηλών δεικτών ανεργίας, της αποβιομηχάνισης, της γειτνίασης με χώρες με χαμηλότερα οικονομικά εισοδήματα και του εν γένει συνοριακού χαρακτήρα της.

Κοινωνικοί παράγοντες

Η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη εν γένει, είναι ένας τόπος πολιτιστικής και κοινωνικής ανάμειξης, με πολυπολιτισμικούς πληθυσμούς, με πολύχρωμες πεποιθήσεις. Το λεπτό όριο της περιοχής που επικοινωνεί με τα Βαλκάνια και την Κωνσταντινούπολη, επιτρέπει την ομαλή ύπαρξη, τη συνέχιση και την ενσωμάτωση των παραδόσεων, της νοοτροπίας και των πολιτιστικών αρχών όλων των γειτόνων, αγκαλιάζοντας την ποικιλομορφία συμπεριφορών. Επιπλέον, υπάρχουν παραδόσεις, κομμάτια κληρονομιάς και αξίες που μεταδίδονται στις επόμενες γενιές, ώστε να προστατεύεται και να διατηρείται το πνεύμα του τόπου.

Τεχνολογικοί παράγοντες

Είναι ξεκάθαρο ότι στις μέρες μας η τεχνολογική πρόοδος συναντά μεγάλο και απρόβλεπτα γρήγορο ρυθμό με συνεχή ανακάλυψη νέων και καινοτόμων πληροφοριακών συστημάτων. Έχοντας ως κύριο στόχο τη διευκόλυνση του τρόπου ζωής, καθώς και την απαλοιφή ξεπερασμένων δραστηριοτήτων σε μια σειρά παραγωγής και δημιουργίας, η τεχνολογία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η κυρίαρχη της νέας εποχής, επηρεάζοντας ακόμη και την καθημερινότητα.

Όσον αφορά την κληρονομιά, η φύση και ο πολιτισμός θα μπορούσαν να επηρεαστούν θετικά από την πρόοδο της πληροφορίας, δημιουργώντας μια παγκόσμια πλατφόρμα για τη διαχείριση, διατήρηση και προστασία της ζώσας κληρονομιάς και βασικά για τη σύνδεση των αριστουργημάτων του παρελθόντος με τον προσανατολισμό και την πρόοδο του μέλλοντος.

Πολιτιστικές Διαδρομές

Προκειμένου να ολοκληρωθεί η ταυτότητα της περιοχής, προτείνεται η σύνθεση μονοπατιών που συνδέουν κόμβους κληρονομιάς και όψεις της παράδοσης, που αντιπροσωπεύουν πολιτιστικά θέματα του χαρακτήρα της περιοχής και αποτελούν πόλο έλξης για συνειδητοποίηση αξιών, ερμηνεία και ανακάλυψη.

Κάποιες ενδεικτικές θεματικές πολιτιστικές διαδρομές είναι οι ακόλουθες:

- ⇒ Αγροτικό Τοπίο & Κληρονομιά
- ⇒ Παραδοσιακά Πέτρινα Γεφύρια
- ⇒ Μνήμες Β' Παγκοσμίου Πολέμου
- ⇒ Η νοσταλγία του σιδηρόδρομου
- ⇒ Διαδρομή των Μουσείων
- ⇒ Ο δρόμος του Κρασιού
- ⇒ Θρησκευτική Διαδρομή
- ⇒ Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική

3. Συνάφεια με Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ)

Τον Σεπτέμβριο του 2015, τα 193 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησαν ένα σχέδιο (Ατζέντα 2030) για την επίτευξη ενός καλύτερου μέλλοντος για όλους, σχεδιάζοντας μια διαδρομή για τα επόμενα 15 χρόνια προς την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας, την

καταπολέμηση της ανισότητας και της αδικίας και την προστασία του Πλανήτη μας. Η «Ατζέντα 2030» αποτελείται από τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development Goals – SDGs) και 169 ειδικότερους στόχους (targets) που αναφέρονται στις σημαντικότερες προκλήσεις της εποχής μας, οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και διακυβέρνησης.

Εικόνα 6: 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης

Πηγή: <https://gsco.gov.gr/sdgs/>

Η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής και η ενσωμάτωσή της στο τουριστικό προϊόν και στην ταυτότητά της, αποτελούν συνθήκη που συνάδει πλήρως με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Εξάλλου, η προώθηση του εναλλακτικού τουρισμού και εν προκειμένω του πολιτιστικού, τελεί υπό καθεστώς προστασίας του περιβάλλοντος (φυσικού, πολιτιστικού, ανθρωπογενούς κοκ) και σέβεται τα όρια της τουριστικής φέρουσας ικανότητας της περιοχής.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ο πολιτισμός αποτελεί το στοιχείο αναφοράς και αυτοπροσδιορισμού ενός τόπου, που μπορεί να προσφέρει αναπτυξιακή και ανθρωπιστική θεώρηση, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και συνύπαρξη, καθώς και στην προστασία του περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα, το πολιτιστικό απόθεμα μίας περιοχής αποτελεί ισχυρό στοιχείο διαφοροποίησής της και επομένως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που την καθιστά προορισμό ξεχωριστό και αναγνωρίσιμο.

Ο πολιτισμός αποτελεί τον κύριο παράγοντα που διαφοροποιεί έναν τόπο από έναν άλλο. Επιπλέον, είναι πολύτιμο για την ευημερία του, εφόσον μπορεί να διασφαλίσει μία βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, η οποία βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ανθρώπων και ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο το μέλλον των επερχόμενων γενεών. Δεδομένου ότι οι πολιτιστικές διαδρομές αποτελούν ένα από τα μέσα ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού, είναι βέβαιο ότι ενισχύουν την εξωστρέφεια ενός τόπου, συμβάλλοντας καταλυτικά στη βιώσιμη περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξή του. Συνεπώς, οι προτεινόμενες θεματικές πολιτιστικές διαδρομές σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των διαθέσιμων εργαλείων δικτύωσης και εξωστρέφειας που υπάρχουν μέσω διεθνών οργανισμών, δύνανται αφενός να συμβάλλουν στην προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής (υλικής και άυλης) και αφετέρου, να δημιουργήσουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην αναπτυξιακή διαδικασία και φυσιογνωμία της περιοχής, χωρίς να υποβαθμίζουν το περιβάλλον και τους πόρους της περιοχής, σεβόμενοι την φέρουσα ικανότητά της.

Μέσω της παρούσας έρευνας, επιδιώχθηκε η ανάδειξη της σχέσης μεταξύ πολιτισμού και βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης αλλά και η σημασία του σεβασμού των ορίων μίας περιοχής, αξιοποιώντας τα ανταγωνιστικά της πλεονεκτήματα δίχως να υποβαθμίζεται η ταυτότητα και να αλλοιώνονται τα δομικά της χαρακτηριστικά. Η τουριστική φέρουσα ικανότητα αποτελεί σημαντικό εργαλείο παρακολούθησης των εν λόγω ορίων και θέτει το πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης της περιοχής, στις κατευθύνσεις που τέθηκαν από την Ατζέντα 2030 και τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.

Τέλος, μέσα από το case study της πολιτιστικής κιβωτού του νομού Δράμας, έγινε αντιληπτό ότι αν και μία περιοχή παρουσιάζει μία αναπτυξιακή και δημογραφική υστέρηση βάσει δεικτών, εντούτοις αξιοποιώντας την πλούσια πολιτιστική της κληρονομιά δύναται να ανατρέψει την φθίνουσα αναπτυξιακή της πορεία και να δημιουργήσει πολλαπλασιαστικά αναπτυξιακά αποτελέσματα, ενισχύοντας το τοπικό εισόδημα.

Βιβλιογραφία- Αναφορές

- Αντζουλάτου - Ρετσίδα, Ε. (2020) *Πολιτιστικά και μουσειολογικά σύμμεικτα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Βλαντού, Α. (2016) «Περιβαλλοντικός - Χωρικός Σχεδιασμός και Φέρουσα Ικανότητα», στο <https://nomosphysis.org.gr/14629/perivallontikos-xorikos-sxediasmos-kai-feroysa-ikantota/> (προσπέλαση 10/7/2025).
- Βουλέλλης, Π. (2023) Η έννοια της φέρουσας ικανότητας στον χωρικό σχεδιασμό και ο ρόλος της ως εργαλείο αξιολόγησης του επιπέδου βιωσιμότητας ενός χωρικού συστήματος, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ.
- Castells, M. (2010) *The power of Identity*, London: Wiley-Blackwell.
- Δεκτέρης, Μ. (1995) «Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος: αρχές της βιώσιμου ανάπτυξεως», στο <https://nomosphysis.org.gr/7010/o-dodekadeltos-tou-periballontos-arxes-tis-biosimou-anaptukseos-septembrios-1995/> (προσπέλαση 10/7/2025).
- International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) <https://www.icomos.org/en> (προσπέλαση 21/11/2024).
- Καραβασίλη, Μ. και Μικελάκης, Ε. (2011) «Πολιτιστικές Διαδρομές: προς μια ερμηνευτική του πολιτισμικού τοπίου με αναπτυξιακή προοπτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, **71**, σελ. 82-86.
- Κόνσολα, Ν. (2012) *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κορκά, Α. (2019) *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά: Συγκριτική μελέτη Δικαίων*, Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ.
- Μητούλα, Ρ. και Καλδής, Π. (2018) *City branding και Βιώσιμη Ανάπτυξη: η περίπτωση των πολιτιστικών διαδρομών*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σαμουρκασίδου, Ε. και Νάστου, Μ. (2022) «Η αρχιτεκτονική κληρονομιά ως στοιχείο ανθεκτικότητας ενός τόπου. Η περίπτωση των ελληνικών φάρων», 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, 29 Σεπτεμβρίου – 2 Οκτωβρίου 2022, Βόλος.

Ιστοσελίδες:

<https://www.ewoman.gr/197/afieroma-sta-neoklasika-ktiria-toy-doxatoy-dramas> (προσπέλαση 10/12/2024).

<https://gscs.gov.gr/sdgs/> (προσπέλαση 6/10/2025).

<https://www.pathsofgreece.gr/en/> (προσπέλαση 20/10/2024).

<https://pyrsogianni.gr/ta-mprouloukia> (προσπέλαση 18/11/2024).